

Prítomnost

ROČNÍK XVI

V PRAZE 22. ÚNORA 1939

ČÍSLO 8

Češi, Němci a židé

Z dopisu německého studenta, na který jsem zde nedávno odpovídal, ponechal jsem si jedno místo pro speciální odpověď. Německý onen student psal:

»My jsme to nebyli, kteří zhanobili naše staré svaté ideály, kteří kazili naši hezkou řeč, kteří dokonce našemu národu brali chléb. To vše dělalo židovství.«

Jestliže průměrný Čech mluví s průměrným Němcem o židovské otázce, vždy jest mezi nimi rozdíl v tónu. Němec — stokrát jsem to slyšel — mluví s nezakrotným hněvem. Čech, i když se sám třeba hlásí k antisemitismu, mluví o tom tišeji, klidněji. Tento rozdíl v tónu je pozoruhodný, a věřím, i vysvětlitelný. Mluvil jsem s Němci, kteří se prohlašovali za liberály; přišla-li však řeč na židovskou otázku, rozohňovali se více než i ti Češi, kteří se předem prohlašovali za požírače židů. To musí mít nějaký důvod. Bude patrně lépe, jestliže s německým studentem, pokud jde o tuto věc, nebudu mluvit o ideách, nýbrž o faktech.

Abych předem řekl, co si myslím: rozdílnost v tónu mezi Čechem a Němcem, hovořícími o židovské otázce, nepochybně spočívá na rozdílné zkušenosti, kterou ti i oni s židovským elementem udělali. **Každý organismus brání se otravě cizí látkou. Lze předpokládat, že roztok židovského elementu v německém životě byl tak silný, že na to německý organismus reagoval jako na otravu.** Proč tomu tak bylo, proč židovský podíl na bývalém německém životě byl tak velký, proč židovstvo v určité době šlo za německou kulturou a civilizací jako mouchy za světlem, to je snad jedna ze záhad historie. Proč tomu u nás bylo jinak, to si už dovedeme lépe vysvětlit.

Začneme tímto: německý student píše, že židé kazili hezkou německou řeč. Byli němečtí židovští spisovatelé, kteří německou řeč jistě nekazili: jistě to nelze říci o Heinrichu Heinovi, jehož některé básně i v dnešním Německu žijí jako lidové písně, a jistě to nelze říci o Karlu Krausovi, který dokonce nad německou jazykovou čistotou bděl jako Savonarola. Ale v celku může mít německý student pravdu. Počet židovských spisovatelů a žurnalistů v Německu byl přílišný, daleko větší než v kterémkoli jiném národě, přímo senační počet. Jejich jazykové výkony, brány v celku, podstatně oddálily němčinu od její klasické podoby. Styl židovského německého spisovatele hlavně v době expresionismu podobal se břečce, ve které plavou neznámé substance, styl pak typického německého žurnalisty, který dovedl udělat feuilleton ze všeho na světě, páchl na dálku jako pomáda. Řekne-li někdo, že jejich působením němčina ztrácela formu, že jí měkly kosti a klouby, nelze proti tomu polemizovat, zejména ti Češi proti tomu nemohou polemizovat, kteří již kdysi se odvraceli od této podoby německé literatury, od tohoto pestrého a nejistého majetku

a dívali se směrem k literatuře anglické, odkud očekávali závan posilujícího, svěžího vzduchu. Židovských spisovatelů a žurnalistů bylo v Německu příliš mnoho, aby se dali asimilovati německým duchem a prostředím. Spíše tam žili v přesile, a posilující se navzájem, zachovali si své zvláštnosti. Jest věci Němců samých, jak to chtějí posuzovat se stanoviska svého národního bytí. Ale je pravda, že polévka byla přesolena.

Pravda dále jest, že u nás tomu bylo docela jinak. Na sto německých židovských literátů nebo novinářů přicházel u nás sotva jeden český židovský. Německé divadlo a film byly v určité době na všech předních místech ovládnány lidmi židovského původu. My měli jediného židovského herce. Proto u nás nebylo právě půdy pro vznik kulturního antisemitismu. Na to byla účast židů na naší kultuře příliš nepatrná, všechna jejich činnost nemohla zastřít nebo zmásti naše základní české rysy; mimo to byli naši čeští židovští spisovatelé a novináři daleko asimilovanější svému prostředí než němečtí, nežili v prostoru tak vzduchoprázdňem; ti z nich, kteří to někam přivedli, napojili se českým duchem a mohli naši kosmopolitické avantgardě dokonce někdy sloužit za vzor češství. **Musím učinit jedno přiznání: nemám žádného talentu k antisemitismu, ale při pohledu na bývalou německou literaturu několikrát jsem si pomyslel, že by ve mně mohlo vzniknout pokušení kulturního antisemitismu, kdyby, podobně jako tam, málo asimilovaní židé se zmocnili ducha naší literatury a našich novin a kdyby svými způsoby a svým myšlením zastírali naše způsoby vlastní a přehlušovali ráz myšlení našeho.** Avšak poměry u nás jsou takové, že naši řeč nekazí židé, nýbrž večerníky, a že, když někdy myslíme špatně, jsou to ryze české a arijské chyby. V čtyřicátých letech minulého století přihlásil se teprve první židovský spisovatel k účasti na našem písemnictví a Karel Havlíček ho přivítal taktó: »Ačkoliv v německé literatuře Israelité již hodný pluk tvoří a zvláště jaksí žurnalistiku opanovali (zdá se nám, že více na škodu než ve prospěch německého národu), u nás teprve panu Kapperovi prvním napadlo připojit se ke korouhvi české.« Od té doby více židovských spisovatelů uznalo český prapor za svůj, ale, srovnáme-li to s německými poměry, nebylo to nikdy více než kapka a my jsme si v kultuře vždy žili svým vlastním způsobem. Proto je nám snadno mluvit v tomto punktu o židovské otázce bez hněvu: v kultuře jsme skrze židy neutrpěli žádných škod.

V prostoru, ve kterém žijeme, byli, když začala emancipace židů, Němci nesrovnatelně mocnější a bohatší než my; měli také mnohem rozvitější kulturu; tím se jistě vysvětluje, proč židé, nabyvše občanských práv, s daleko větší chutí se hrnuli k Němcům než k nám, k Maďarům spíše než k Slovákům. Tu a tam přilnul k nám chudí židé, osamoceně žijící v českém venkovském prostředí a nemajíce tak jako tak nadějí

na spoločenský vzestup. Básnik Viktor Dyk formuloval kdysi židovskou otázku v Čechách takto:

»Dva židé ve vsi.
Rád na ten pár si vzpomínám.
Kohn nemá nic, ten je s námi,
Bloch něco má — je proti nám.«

V Rakousku-Uhersku spojili se bohatí a dopředu spějící židé s Němci a Maďary proti nám. Němečtí židovští žurnalisté využívali všeho svého nemalého umu proti naší věci. Věru nemáme žádnou příčinu být vděčnými německým židům ani povinnost je ochraňovat a jestliže se nyní snažíme věc českých židů od nich spravedlivě oddělit, je to založeno na nemilých historických vzpomínkách na německé židy: bohatí němečtí židé ochotně sloužili rakouské vládě jako nástroj germanisace; kdyby nebylo této jejich činnosti, nebyla by ani mnichovská konference od nás oddělila tolik území, poněvadž by v některých okresech nebylo tak pokleslo procento lidí, hlásících se k českému jazyku. Přitažlivé síly bohatého a vyspělého německého národa odšťaly židovské živly od nás; který z židů před válkou se k nám hlásil, jistě tak nečinil z konjunktury, nýbrž z přirozeného citu; neměl tím co získat; byl prostě tím, čím byl, Čechem, a odpovídá jaksi našemu smyslu pro spravedlnost snažit se nyní, aby za to netrpěl a aby nebyl posazen na tu káru, která odváží židy německé.

Českých židů tedy bylo mezi námi tak málo, že nemohli mít vliv na naše osudy; jejich poměr byl poměrný počet k prostředí, to jest, jenž z židovské otázky dělá něco jiného pro nás a pro Němce. Můžeme vzít za pravidlo, že každý, málo asimilovanými židovskými živly přesycený národ projevuje dříve nebo později sklon k antisemitismu; myslím, že nakonec se židé nedočkají ničeho dobrého ani v Americe, kam nyní houfně směřují; toto hromadné přistěhovalectví je schopno porušit starou rovnováhu v této zemi, a tuším, že socha Svobody v novoyorském přístavu se dosti brzy začne mračit. Myslím, že jednou bude poměr k židům přezkoumáván se značným lomozem i v Rusku, kde procento židů na vedoucích místech je nadměrné.

U nás, odpočítáme-li německé židy, které jsme vždy kladli na německé konto, nebylo nikdy takové nadměrnosti v podílu židů na národním životě; proto se díváme na židovskou otázku klidně, proto v minulosti ani žádná agitace nezpůsobila, aby u nás vyrostla silná antisemitská strana, už Havlíček, který vlastně neměl židy rád, se na to díval s příznačným klidem: Napsal: »Jestliže jsme vskutku tak bídný a ničemný národ, aby nás několik tisíc židů ve všech obchodech atd. přehnal a předělalo, věru nestojíme ani za polítování.«

Na druhé straně třeba uznat, že německým očím mnohé mohlo připadat jinak než našim. Naši čeští židé po staletí žili na českém venkově a stali se Čechy docela přirozenou cestou. V Berlíně však a ve Vídni každý mohl postřehnout silné vrstvy neasimilovaných, z východu teprve nedávno přišedších židů. Jejich vliv byl neúměrný, srovnáme-li to s našimi poměry. Po té

stránce vždy může budít podiv historie Rakouska po válce. Tento stát byl několik let ovládnut dvěma židy, o nichž jest holá pravda, že zbohatli na neštěstí a bídě jiných: byli to Bosel a Castiglioni. Jejich fantastické majetky povstaly z inflace, která rozdrtila ostatní obyvatelstvo. Nějakou dobu měli skoro více moci, než rakouské vlády; rozdělili se o vliv; jeden kontroloval celou rakouskou kulturu, druhý administrativu a platil ze svých peněz i část platů vídeňské policie. Byla to vláda dravých rytířů inflace, tohoto nejnesympatičtějšího typu na světě. Aby neštěstí bylo dovršeno, přistěhoval se pak z Maďarska do Vídně třetí žid, jménem Békessy, který za krátkou dobu svou hnusnou teroristickou a vyděračskou žurnalistickou ovládl zbytek. Je těžko chtít zasednout na soudnou stolicí nad lidem, který to snášel s hněvem. Kdybychom my byli prožili něco podobného, patrně i my bychom cítili v židovské otázce ohnivější. Ostatně i ve vědomí říšských Němců je jakási bolestná rána z doby inflace. Mluvil jsem jednou s Němcem, který zachovával obdivuhodný klid, dokud nepřišla řeč na židovskou otázku. Řekl jsem mu: »Židovské matky u nás teď pláčou, když se jim rodí děti.« »Také v Německu,« odpověděl, »plakaly německé matky, když se jim rodily děti; bylo to za inflace.« To je právě ten rozdílný tón, založený na rozdílných zkušenostech. My jsme inflaci neprodělali, neneseme tedy v paměti ani její neblahé průvodní zjevy.

Řekl jsem úvodem, že tentokrát nebudu mluvit o ideách, nýbrž o faktech. Pokládám za fakt, že židovská otázka měla jinou podobu v našem a v německém prostředí, a že se z toho musí vykládat i odlišný přízvuk, se kterým o ní my a Němci mluvíme. Poněvadž se blíží asi chvíle, kdy mezi Čechy a Němci bude zahájen dialog o židovských věcech, myslím, že tato odlišnost měla by býti předem vyložena. Pokusil jsem se o to.

F. Peroutka

poznámky

Proč odešel Vojtěch Imrédy?

Deset měsíců stál Imrédy v čele maďarské vlády, ale jen pět z nich prožil v pohodě. Nebo jinak: pět měsíců byl zkoušen, zda je vskutku tím mužem, který byl po Darányim hledán, a dalších pět měsíců byl spojenou opozicí zprava i zleva násilně páčen se svého místa. Žádný předseda maďarské vlády neměl na různých ustátno; ale zdá se, že Imrédy, když proti sobě viděl velkostatkářskou, nacionálně-socialistickou i občanskou opozici, se rozhodl sedět i na trní a nepovolit. Rozhodnutí vídeňské konference o revisních nárocích Maďarska využil jako svůj úspěch, třebaš jeho odpůrci hlasitě prohlašovali, že to je poslední hřebík do jeho rakve. Úspěch, aspoň zdánlivý, reklamoval pro sebe Imrédy i ve vzrušeném zápase s šlechtickým velkostatkem, na jehož účtu bylo devatenáct případů československého území... Imrédy mohl si oddychnout jako zápasník, který věří, že jeho odpůrci na čas zehromí. Velkostatek se sice i poté pokusil o další teroristický přeпад u Užhorodu, ale hned bylo jasné prohlášení podplukovníka Molnára, že napříště už nemíni trpět extravagance lidí, kteří se domnívají, že jim v Maďarsku není žádný zákon dřen. Konečně opatření maďarské vlády na demarkační čáře hned nato ukázalo, že Imrédyho kabinet, bude-li toho třeba, je připraven zmáčknout i hlavu tohoto odbojného hnutí.

To však bylo neopatrné. Bývalý guvernér Maďarské ná-